

Poezja i romantyczne poznanie

Sonety krymskie

Układ treści:

- Sonety ramowe cyklu krymskiego
- Symboliczna semantyka sonetu
- Medium. *Sonety krymskie* a nowoczesny język poetycki
- Poznanie filozoficzne. Literatura romantyzmu wobec myśli transcendentalnej.
- Universum. Romantyczna koncepcja natury

Dla specjalnie zainteresowanych:

- Przypadkowa zbieżność? Poetyckie wyobrażenia przestrzeni a narodziny geometrii nieeuklidesowej

Adam Mickiewicz

Stepy Akermańskie

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi;
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczą obłoki? tam jutrzeńka wschodzi?
To błyszczą Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Stójmy! – jak cicho! – słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie dościgły żrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,

Kędy wąż śliską pierśią dotyka się zioła.
W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!

Adam Mickiewicz

Ajudah

Lubię poglądać wsparty na Judahu skale,
Jak spienione bałwany to w czarne szeregi
Scisnąwszy się buchają, to jak srebrne śniegi
W milionowych tęczach kołują wspaniale.

Trącą się o mieliznę, rozbijają na fale,
Jak wojsko wielorybów zalegając brzegi,
Zdobędą ład w tryumfie i na powrót, zbiegi,
Miecą za sobą muszle, perły i korale.

Podobnie na twe serce, o poeto młody!
Namiętność często groźne wzburza niepogody,
Lecz gdy podniesiesz bardon, ona bez twej szkody

Ucieka w zapomnienia pogrążyć się toni
I nieśmiertelne pieśni za sobą uroni,
Z których wieki uplotą ozdobę twych skroni.

August Wilhelm Schlegel

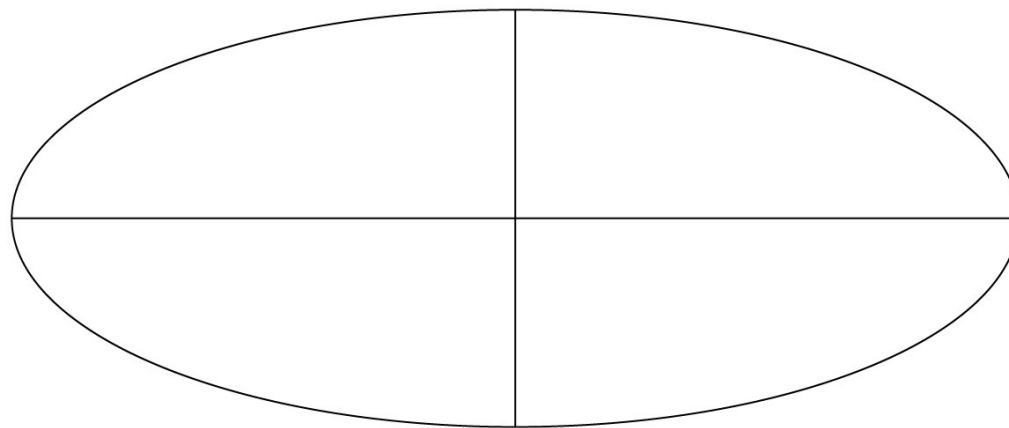
Das Sonnet

„Dwóm rymom każę wracać czterokrotnie i dzielę je między równe rzędy, by dwa, ujęte w klamrę dwóch innych, w podwójnym chórze wznosiły się i opadały.

Potem łańcuch spółbrzmień połączy dwa człony, swobodnie się zmieniając wedle z którejś z trzech konwencji. W takim porządku, w takiej liczbie rozkwitają najsubtelniejsze i najdumniejsze pieśni.

Nie będę nigdy wieńczył mymi rymami tego, komu błąhą zabawą wydaje się moje istnienie, a dziwactwem prawidła sztuki.

Lecz kogo we mnie tajemny czar wabi, temu użyczam wzniosłości, pełni w ścisłych granicach i czystej równowagi przeciwieństw.”

Ideogram struktury sonetowej – symbol Universum

Hugo Friedrich *Struktura nowoczesnej liryki*

(Warszawa 1978)

[U Novalisa] „następuje oto zdecydowany rozdział języka i treści na korzyść tego pierwszego: „ wiersze, pięknie brzmiące lecz bez jakiegokolwiek sensu i wewnętrznego związku, zrozumiałe są co najwyżej poszczególne strofy – niby odłamki najrozmaitszych przedmiotów”.

Magii językowej wolno więc rozbijać świat na fragmenty – na rzecz oczarowania. Ciemność i brak spójności stają się nieodzownymi warunkami sugestii lirycznej. (...)

Nowa poezja wywołuje uczucie całkowitej „obcości”, aby poprowadzić „ ku wyższej sferze”. Jej „operacja” polega na tym, by **wywieść nieznane ze znanego**, podobnie jak czyni to „analityk w znaczeniu matematycznym”. W zakresie tematu rządzi poezją przypadek, w zakresie zaś metody naśladuje ona abstrakcje algebry, które wiążą się z „abstrakcjami baśni” – a mianowicie z jej niezależnością od pospolitego świata, cierpiącego na „nadmiar jasności”.

Neutralne marzycielstwo zamiast uczucia, wyobraźnia zamiast rzeczywistości, świat w gruzach zamiast jedności świata, mieszanina różnorodnych elementów, chaos, fascynacja ciemnością i magią języka – zarazem jednak i podobne do matematycznego chłodne działanie, które wyobcowuje to, co było dobrze znajome: oto struktura mogąca pomieścić teorię poezji Baudelaire'a, lirykę Rimbauda i Mallarmégo. Struktura ta nie straci swej przejrzystości także i wtedy, gdy jej poszczególne człony ulegną później przesunięciu lub uzupełnieniu (s.50).

LUBOMUDRIJE

(lubomudrzy, idealisci moskiewscy, rosyjscy schellingianiści)

Trzon grupy stanowili tzw. „młodzińcy archiwalni” (zatrudnieni w moskiewskim archiwum Min. Spraw Zagranicznych): Włodzimierz Odojewski, Dymitr Wieniewitinow, Iwan Kiriejewski, z którymi bliskie związki łączyły m.in. Stefana Szewyriowa, Michała Pogodina, Fiodora Tiutczewa, Aleksanda Chomiakowa i in.

Organ prasowy: „Moskowskij wiestnik” (pod red. M. Pogodina)

Na czoło zagadnień wysuwali estetykę. Sztukę, wolną od utylitaryzmu, stanowiącą przejaw swobodnego rozwoju ducha, pośredniczącą między człowiekiem a Absolutem, traktowali jako jedną z najważniejszych dziedzin aktywności ludzkiej. Postulowali nasycenie poezji wzniosłą myślą. Poeta i artysta stawał się natchnionym prorokiem i kapłanem, który poprzez rewelacje najistotniejszych i najwznioślejszych spraw, wznosi się ponad „czczość i lichotę” życia potocznego [Gołuchowski]. Poprzez idealizm (schellingiański) zmierzali do postulowanej samoistności literatury.

Przeciwstawiali się naśladowczej „szkole francuskiej”, odwoływali się do wzorów niemieckich, widząc w Goethem wzór poety myśliciela [por. *Bajron i Goethe* Mickiewicza] Przekładali też utwory Schillera, Tiecka, Hoffmanna, Jean-Paula, Szekspira, Scotta. Mickiewicza zaliczali do największych poetów epoki.

- A. Bezwiński, *Idealisci moskiewscy. Z dziejów romantycznej myśli i literatury rosyjskiej*, Bydgoszcz 1983.
- D. Iwinskij, *Puszkina i Mickiewicza. Istorija litieraturnych otnoszenij*, Moskwa 2003.

TRANSCENDENTALIZM NOWOANGIELSKI

Prąd intelektualny, związany z powstałym w 1836 r. w Bostonie klubem (Transcendental Club)

Główni przedstawiciele: Ralph Waldo Emerson (*Nature*, 1836; *The Transcendentalist* 1841, *Representative Men* 1850; *Essays: First Series* 1841; *Essays: Second Series* 1844), Henry David Thoreau (*On the Duty of Civil Disobedience* 1849; *Walden, or Life in the Woods*, 1854).

Pismo: kwartalnik *The Dial*

Źródła: Romantyzm i idealizm niemiecki oraz angielski

Tendencje: skierowanie się ku PANTEIZMOWI, MISTYCYZMOWI, PODNIOSŁEMU OPTYMIZMOWI ODNOŚNIE DO POSTĘPU DUCHA

Doktryna głosząca, że DUSZA sama w sobie jest mikrokosmosem, w którym odbija się cały świat, owocowała pochwałą samowystarczalności i prostego wspólnotowego życia.

Idee: powrotu do natury wraz z krytyką cywilizacji, pochwałą geniuszu i bohaterstwa, nieposłuszeństwo obywatelskie

Alfred North Whitehead

Nauka i świat nowożytny (Kraków 1987)

Percy Bysshe Shelley

początek wiersza *Mont Blanc*

Wieczysty wszechświat bytów wciąż przepływa
Wskroś duszy ludzkiej ciemną albo jasną,
A wrzącą falą, w której światła gasną
Albo też płoną podobnie jak żywa
krynica myśli wyrzuca z nakrytej
Tajnej głębin swe haracze – tonem,
Co na pół tylko jest jej pieśnią własną
Jak wąły strumyk między górskie szczyty
Wtłoczony, do brzegu rwący się wzburzonym
Tętnem w pustoszach, gdzie huczą siklawy,
Gdzie bór się z wichrem szamocze, a z ławy
Skalnej potężny dunajec swe wały
Niepowstrzymane ciska oszalały

(tłum. J. Kasprowicz)

(...) Dla Shelleya przyroda jest zmienna, znikająca i pojawiająca się znów jak pod dotknięciem różdżki czarodziejskiej.

(...) W wierszu *Chmura* wyobrażnię jego fascynują przemiany, którym podlega woda. Jest to wiersz o bezkresnej, wiecznej, nieuchwytniej przemianie rzeczy: „Zmieniam się lecz zginąć nie mogę”. Trudno uchwytna zmiana to jeden z aspektów przyrody; zmiana wyrażająca się nie tylko poprzez ruch, ale również poprzez przemianę cech wewnętrznych. Shelley kładzie nacisk na przemianę tego, co nie może zginąć (s.127).

Literatura XIX wieku (...) zaświadcza o sprzeczności między estetycznymi intuicjami ludzkości a mechanycyzmem nauki (...) Dzięki poetom zyskujemy doktrynę, iż filozofia przyrody musi zająć się co najmniej sześcioma następującymi pojęciami: zmiana, wartość, przedmioty ponadczasowe, trwanie, organizm, przenikanie.

Widzimy zatem, że romantyczny ruch literacki z początku XIX wieku, podobnie jak wcześniejszy o sto lat Berkeleyowski ruch filozofii idealistycznej, nie zgadzają się na zamknięcie w granicach pojęć materialistycznych, właściwych ortodoksyjnej teorii naukowej. Gdy w wykładach tych dojdziemy do XX wieku, zobaczymy, że w samej nauce narodziło się dążenie do rewizji pojęć naukowych, wynikające z wewnętrznego rozwoju samej nauki” (s.129).

GEOMETRIA NIEEUKLIDESOWA

Mikołaj Łobaczewski (1752-1856) absolwent, wykładowca, rektor uniwersytetu w Kazaniu. W roku 1823 napisał kurs geometrii, gdzie wyłożył swoją nową teorię; książka nie ukazała, się bowiem autor nie zgodził się na dokonanie poprawek, których od niego żądano: używał metrycznych jednostek miary, co cenzurze carskiej kojarzyło się z wpływami rewolucji francuskiej.

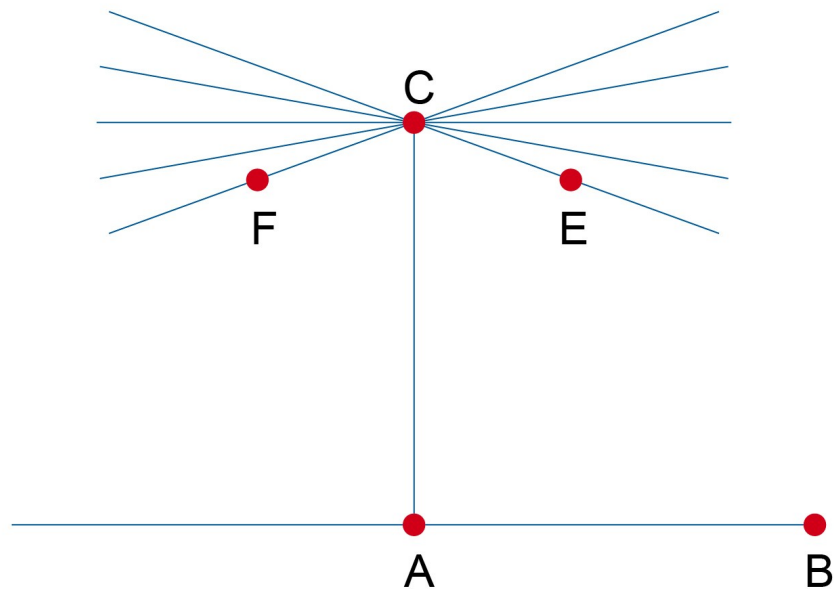
Swe koncepcje rozwinął w pracy ***O podstawach geometrii*** (1829 - 1830). Doceniony dopiero w 12 lat po śmierci [gdy powstawała tzw. geometria absolutna, będąca wspólną częścią teorii Euklidesa i Łobaczewskiego]

Ok. 300 r przed Chr. Euklides w swych *Elementach* podał pierwszy, usystematyzowany, jednolity układ pojęć i aksjomatów. W kilkanaście lat później tę konstrukcję pojęciową dopełnił Archimedes.

Sporny okazał się w dziejach dyscypliny tzw. postulat (pewnik) V Euklidesa (o prostych równoległych), głoszący, iż: na płaszczyźnie przez punkt nie leżący na prostej przechodzi dokładnie jedna prosta nieprzecinająca danej prostej. Inaczej zwięźle mówiąc: proste równoległe to dwie proste leżące w jednej płaszczyźnie i nieposiadające punktów wspólnych.

W geometrii Łobaczewskiego: na płaszczyźnie przez punkt nieleżący na prostej przechodzą co najmniej dwie proste nieprzecinające danej prostej.

[W geometrii absolutnej (Hilbert 1898) przez punkt nieleżący na prostej przechodzi co najmniej jedna prosta leżąca w płaszczyźnie danej prostej i nie przecinająca jej.] W geometrii Łobaczewskiego istnieje nieskończenie wiele takich prostych, z których dwie nazywamy prostymi równoległymi.

Prostą CE nazywamy prostą równoległą do prostej AB w kierunku od A do B jeżeli:

1. punkty B i E leżą po tej samej stronie prostej AC
2. prosta CE nie przecina prostej AB
3. każdy promień wychodzący z punktu C i leżący wewnątrz kąta ACE przecina prostą AB

(Uwaga: półprostą wraz z punktem nazywamy półprostą zamkniętą lub promieniem)

Analogicznie określamy prostą CF równoległą do AB w kierunku od B do A

Bolyai Janos (1802-1860) wniósł wkład w geometrię nieeuklidesową począwszy od publikacji w r. 1832.

V AKSJOMAT (postulat)

U Euklidesa:

na płaszczyźnie przez punkt nieleżący na prostej przechodzi dokładnie jedna prosta nieprzecinająca danej prostej

U Łobaczewskiego:

na płaszczyźnie przez punkt nieleżący na prostej przechodzą co najmniej dwie proste nieprzecinające danej prostej